

non exerceat suam causalitatem erga effectum, præcipue quia non est causalitas physica, sed moralis, suo enim modo dirigit actionem agentis regulative. Tandem ad principalem dicimus, assumptum esse, verum de exemplari externo, de quo loquitur Sacra Scriptura sibi, non de interno. Vel dicendum, sicut dicimus in Log. de Ente rationis, quod sit cognitio quasi practica, quo modo accipit esse fictum, & esse proprium simpliciter, deinde cognoscitur, & contemplatur cognitione, quæ dicitur speculativa, & primam supponit; sic idea primò fit cognitio quasi practica, quæ producitur in esse obiectivo, deinde cum a qualitate exigat opus in opus, necogitatur cognitio speculativa.

ARTICULUS II.

Resolvitur quæstio quoad causalitatem ideæ.

153 Duplex causalitas posse attribui causæ exemplari respectu operis extra faciendi, scilicet moralis, seu intentionalis, & physica; loquendo de ipsa, ut ab aliis causis omnino contraddistinguitur; non verò ut ad aliquam illarum reducitur.

Dicimus, ideam neque creatam, neque incretam nullam causalitatem physicam posse in effectum exercere; at si loquamur de causalitate moralis, solummodo ideam creatam exerceat. Primum pars, quod nullo modo causa physice influens dicitur, probari potest. Tum quia nihil potest physice influere in actum, ut dicitur disput. sequ. quæst. 2. Tum quia effectus cognitus ut possibilis nullum esse reale proprium habet, ergo reale causalitatem propriam nequit exercere. Diximus, nullum esse reale proprium habet, quia si consideratur, ut participat esse intellectiōnis, sic potest dici physice influere in actum eo modo, quo cognitio practica, & ars principium ponitur adionis ad extra; & in hoc sensu intelligendus est Doctor; dum in 4. dist. 1. quæst. 1. Q. & R. videtur velle, quod idea fit ratio producendi effectum ad extra, & principium formale elicitōnis, sumit enim sibi ideam pro conceptu formali, ut notavimus articulo præcedente.

Secunda pars, quod in agente creato exerceat moralem causalitatem, docetur a Doct. in 1. dist. 2. quæst. 7. X. nam idea in practico creato spectat ad artem, ars verò est in ipso noticia practica, cuius est dirigere, & regulare voluntatem in actionibus; unde hæc causalitas potest explicari per habitudinem, à qua agens intellectuale ad operandum dirigitur; ut scilicet, illud idem extra efficiat, quod mente præconcepit, & ad eum similitudinem quantum potest res extra producat, sicut tamen illam habitudinem, quia tantum noticia didativa dirigit, & regulat opus, in quantum exprimit similitudinem illam, quam præferret obiectum in mente ad opus extra faciendum.

154 Tertio tandem, quod in agente increato nullam habeat causalitatem, nec moralem, habetur à Scoto 1. dist. 38. in fine, & ratio est, quia idea in Deo pertinet ad scientiam simpliciter intelligentiã antecedentem omnem actum voluntatis, & necesse est naturaliter representant, quæ scientia est maris speculativa, non enim est voluntatis divina directiva, nam divina voluntas, cum non subiacet errori, est prima regula contingentium, ut sicut docetur in Theologia. Nec refert, quod ideæ divinæ ad artem omnipotentis Dei dicantur spectare, & esse rationes æternæ, secundum quas Deus omnia format ad extra; nam ut ait Doct. dist. 38. citat. ars divina dimittere dicitur ars, quia non est habitus regulativus, sed tantum apprehensivus rectitudinis agendorum post præhensionem divinæ voluntatis, suntque rationes, secundum quas non regulativè, & didacticè formatur omne formabile ad extra, sed speculative, scilicet ostensivè, & representativè, eo quia nihil vultum, quoniam præconceptionem.

Dices, figura in cera à sigillo impressa est physica, si non in genere instrumentalis, & activa causæ, saltem in genere causæ formalis, causata ab exemplari in sigillo existente, ut diximus quæst. 5. ergo saltem hoc genus exemplaris causæ aliquam causalitatem physicam exerceret in effectum. Respond. sigillum non esse causam idealem, sed instrumentalem, quia causa idealis non debet immediatè, & proximè effectum attingere, sed mediatè regulando artificem, nec est ad cuius similitudinem per inspectionem agens agit, quia, si ab alia causa naturali applicaretur, adhuc idem eveniret effectus, ut ex Durand. notat Aversa.

155 Dicimus 3. ideam, prout in ordine ad effectum consideratur, non constituere genus causæ à quo per distinctionem, sed ad causam efficientem referri, licet si ad ipsum agens intellectuale referatur, habeat aliquo modo rationem formalem causæ. Ita Scoto citatus, & 2. quod non dicat genus causæ distinctionem, probatur, quia valde acceptata est illa divisio causæ in quatuor, non erant multiplicanda sine urgenti necessitate, quæ non adest in præsentibus. Tum quia est quod complens causam agentem in esse causæ, esse quod spectans ad virtutem, & rationem agendi illius, ut dicimus, ergo non est genus omnino distinctum, quia ratio causandi est ejusdem generis cum eo, cuius est ratio.

Secundo, quod ad genus efficientis causæ reducitur, potest ostendi. Tum inductione, quia non reducitur ad genus materialis causæ, quia causalitas hujus consistit in habitudine subjecti, ex quo aliquid fit ratio exemplaris causæ in habitudine ejus, ad cuius similitudinem aliquid efficitur; quod licet quandam passivitatem dicit imitationis passivæ, non tamen est vera passiva habitudo, sed tantum grammaticaliter. Neque potest ad finem redu-

duci, quia finis est, cuius gratia agens agit, & propter ejus acquisitionem movet agens, ut habet bonitatem, & consequenter respicit potentiam appetitivam, non constituit agens in ratione agentis, nec agere dicitur, at idea non est, cuius gratia, sed ad cuius similitudinem agens agit, non propter acquisitionem ideæ, quam actu habet, pertinet ad intellectum, ipsum regulando, non ad voluntatem, complet agens in ratione agentis, quæ ratione etiam ad actionem dicitur spectare, unde qui perfectus habet ideam, pertinet ad actionem, ut dicimus; tum quia in qualibet actione agens intendit ad principalem formam, vel virtutem, si agens est equivocum, vel formale, si est univocum, ergo in propter huius assimilationem idea effectus finis, quod licet agens ageret per ideam, quod est fallum. Neque potest reduci ad causam formalem, quia causa formalis, sive intrinseca, sive extrinseca causat per sui met exhibitionem, unde non se communitate effectui, nisi in quantum effectus ipsi assimilatur, quo sensu etiam forma substantialis agentis naturalis potest dici concurrere ad effectum producum in genere causæ formalis, quia illi assimilatur.

156 Remanet igitur, ut ad causam efficientem reducatur, & rationaliter. Tum quia Aristot. 2. Phys. 33. ait, Polielectum, ut sit statum, esse per se causam statæ, statarius autem esse per se causa per artem, quæ non est principium efficiens statum nisi per ideam, quam continet, ergo aliter ars statæ, statarius esse causam efficientem per se statæ, sentit, exemplar autem, quo medio operatur, continere causalitatem efficientem. Tum quia 7. Met. 23. & 30. & 12. Met. 18. & 24. & 9. Met. 3. docet Aristot. agentia naturalia producere sibi similia per formam, artificialia vero per ideam, quæ est principium, quo agens agit; ex quibus auctoritatibus Doct. dist. 36. cit. deducit illam rationem; id, sine quo efficiens non est causa completa, debet reduci ad efficiens, tanquam aliquid ejus, at causalitas hæc exemplari est hujusmodi, quia per Arist. cit. agens naturalis completur in ratione principii præcisè per formam naturalem, quæ proximè agit, ita agens intellectuale in suo ordine complementum agendi proximè per exemplar sortitur, & ab eo recipit determinationem quandam ad talem effectum, causandum Aristot. secundum specificationem, ergo, & cetera quæ completa causalitas ideæ est actio intellectuales agentis, ut mensurata, & in certum finem directa ab eo procedit.

Tandem, quod si in ordine ad agens consideretur, possit dici formalis causa, probatur. Tum quia Aristot. 2. Phys. 28. & 8. Met. 2. enumerat ideam inter causas formales, atque esse formam in anima, sicut ars est forma animæ, ita 7. Met. cit. Tum quia forma naturalis respectu agentis naturalis est causa formalis, ergo idem de idea respectu agentis intellectuales, non quod fit de essentia illius, sed ut quid complens in ratione agentis; & hoc probant rationes Gonimb. aliteruntur, ideæ esse for males causas.

157 Sed contra obicitur 1. cum Platonici, probando, ideam esse genus distinctum causæ. Tum quia per ideam satisfacimus interrogationi propter quid, cui per illam aliam causam satisfieri potest, ut si queratur, cur statua Petri est sima, dicimus, quia idea Petri in mente artificis erat sima. Tum 2. quia finis esse causa ab omnibus distincta, quia est id, cuius gratia agens operatur, ergo cum idea sit id, ad cuius similitudinem agens agit, debet esse distincta. Tum 3. quia causalitas finis etiam ad agens attinet, in quantum non agit nisi prius à fine moveatur, ut determinetur, & tamen est agens distinctum, ergo idem de idea dici potest.

Respond. dissolvi quæstionem illud per ideam, non tanquam per causam distinctam ab efficiente, sed tanquam per principium, quo agens determinat quod specificationem effectus, & rationaliter agit, quare cum non concurrat peculiari modo physico in effectum, sed ut quid ipsius efficiens, non poterit causam distinctam constituere. Ad 2. negamus paritatem, quia idem per suam intentionalem causalitatem habet determinare, & complere efficiens in sua actione. Ad 3. dicimus, finem non se habere ad agens, tanquam quod proximè ipsum constituitur aptum ad rationabilem agendum, sed potius supponit illud ita in re constitutum, & tamen ipsum movet per modum amati, & desiderati agendum à proposito, quod si efficiens operari nequeat sine fine, hoc eventum, quia ad effectum producendum debent concurrere omnes causæ, unde nec sine materia potest agere; at idea non supponit agens complete constitutum secundum peculiarem ejus agendi modum, sicut est agere per cognitionem præconceptionem rem extra factibilem.

158 Secundo, quod reducatur ad finalem causam, probatur; Tum quia quæstio illa, cur statua Sortem sit sima, optime solvitur per causam finalem, si dicamus, quia Sculptor voluit representare Sortem. Tum 2. quia finis debet coniungi cum efficiente, ut hoc operetur propter finem, sed in agente per intellectum non coniungitur nisi per ideam, ergo est necessaria idea ex parte finis, quia nec finis potest causare, nisi finiatur. Tum 3. quia sanitas, quæ est in mente Medici, movet Medicum ad medendum, & ut ad ejus similitudinem inducat sanitatem in infirmo; ergo finis, & idea coincidunt, quia sicut finis est effectus producendus etiam idea. Tum 4. quia res secundum omnes, ut habet esse intentionale, causat finaliter, ergo idea, quæ est res in mente, reducitur ad finem. Tum 5. quia imago fieri potest, ut explicet ideam, ergo idea est, cuius gratia imago fit, quod est esse finem.

finem. Tandem quia assimilatio effectus est finis agentis, sed assimilatio est idea, ergo, &c.

Resp. 1. quod eadem quæstio potest solvi per plures causas, sicut plures causæ concurrunt, quare ut cognoscamus, sicut, quæ solvantur quæstiones, constitunt diversa genera, oportet videre, an habeant eundem modum causandi, & eodem modo dissolvantur quæstionem, cum igitur finis, & idea non habeant eundem modum causandi, non pertinent ad idem genus causæ. Ad 2. confunditur finis cum agente, quod requiritur ex parte agentis, quia non est determinatum, nec completum ad agendum, nisi per ideam uniatu finis intentionali, & quamvis finis nec etiam causat, nisi fiat illa unio, tamen hoc est, quia nisi efficiens operetur, non potest causare, nisi autem efficiens sit determinatum, non operatur. Ad 3. dicimus, eundem conceptum obiectivum fundare rationem finis, & ideæ secundum diversas habitudines, est finis, ut habet esse amarum; & est id, cuius gratia agens agit, est idea, ut habet esse cognitum, & ad quod aspiciens agens agit; ut autem appareat, ad quam causam reduci debeat idea, oportet videre modum causandi, & cuius causæ sit aliquid; unde cum sit aliquid causæ efficiens in communi illam contrahens ad speciem efficientis per intellectum, consequenter ad ipsam pertinet. Ad 4. res, ut habet esse intentionale amari, habet rationem finis, non ut habet esse præcisè cognitum, quamquam hoc est conditio sine qua non prærequiritur. Ad 5. in tali causa finis non est idea, sed imago, quæ idea representat, & est effectus efficiens. Vel sequi solum, quod materialiter finis, & idea coincidunt, & ut agens agit, ad 6. assimilationem effectus esse finem, & effectum agentis, at causalitas ideæ est assimilatio passiva in conceptu obiectivo, vel dicitur supra, concludere tantum coincidentiam materialem finis, & ideæ.

159 Tertio, quod ad efficientem causam non reducatur, probatur. Tum quia causalitas agens non permanet causalitas ideæ utique, quia effectus, quando manet, semper est similis. Tum 2. quia agens est causa existentiæ effectus, idea vero causat conformitatem effectus. Tum 3. quia efficiens est principium unde motus, idea ad cuius similitudinem agens agit, ergo distinctas habent causalitates, quia imitari non est causæ efficiens. Tum 4. quia finis causat etiam ad efficiens, ut ad motorem sui, & tamen non reducitur ad efficiens, ergo idem de idea.

Resp. ad 1. post actionem adualem agentis non manere causalitatem ideæ, quæ consistit in determinando agens ad rationabilem agendum, quod autem remanet similitudo inter illa, si exemplar est externum, hæc non est causalitas, sed potius similitudo insurgens propter qualitates in illa reperitas, quia exemplar non causat, ut est à parte rei, sed ut concipitur ab intellectu, & ut terminat adualem inspectionem intellectus. Ad 2. idea simul cum agente est causa suo modo tam existentis, quam conformitatis effectus, quia tantum effectus recipit existentiam, in quantum determinatur ab idea ad operandum. Ad 3. est idea non sit principium unde motus, quia non est efficiens, est tamen aliquid illius, quod sufficit. Ad 4. licet finis causet determinandum agens ad motum sui, tamen cum effectus producat ab agente, intelligitur esse similitudo gratia bonitatis finis, & ut agens consequatur finem, quare non respicit effectus finem, ut completivum agentis in esse agentis, sed potius ut movens agens constitutum in esse agentis agendum; non sic de idea, ut diximus ad primum principale.

QUÆSTIO VIII.

De Causa finali.

160 Hic finem non accipimus pro termino cuiusque rei, quod modo mors dicitur finis omnium, & punctum lineæ, sed pro causa finali, quomodo ab Arist. 2. Phys. 19. & 31. definitur, quod fit id, cuius propter aliquid fit, ita sanitas dicitur finis deambulationis, non quia fit terminus illius, sed quia propter eam fit.

Ubi finis multipliciter dividitur, & primum in finem cui, & finem cuius, ex 2. de Anim. 77. hic dicitur res illa, propter quam consequendam aliquid operatur, cum agrotus propter sanitatem consequendam sumit medicamina; ille est, cui volutus rem, quæ finis cuius dicitur, ut est agrotus, cui volutus sanitatem; hinc volutio terminata ad finem cuius dicitur amari, aut velle concupiscentia; quæ est velle propter aliquid, volutio finis cui dicitur velle, & amor amicitia, quia est amor aliquid propter se, ita Doctor 2. d. 6. q. 2. A.

Secundo dividitur in finem Quo, & in finem Qui, seu in formalem, & obiectivum: finis Quo, & formalis est operatio, quia finem Qui consequimur, ut visio beatifica, quæ consequimur Deum, acquiruntur operatio, & cetera. Finis Qui, & obiectivus est, quem prædixit divisio illa beatitudinis in formalem, & obiectivam.

Tertio in finem operantis, & operis, primus est, quem sibi prescribit agens, ut si quis vob vanam gloriam daret elemosynam; secundus est, ad quem ex natura sua illa operatio ordinatur, ut finis elemosynæ est propria natura, est pauperis sublevatio à miseria, primus solet dici extrinsecus, secundus intrinsecus.

Quarto dividitur in ultimum, seu remotum, & in non ultimum, seu proximum, qui etiam finis sibi solum fore appellatur, & est ille, qui appetitur quidem propter se, sed adhuc ad aliud ordinatur, ut actus elemosynæ factus propter sublevationem pauperis, & ad impedendam Dei misericordiam; ultimus verò est, qui ita propter se appetitur, ut Bellari Tom. II. Physica.

appetitur, ut non ordinetur amplius ad aliud; & hic est duplex, vel est simpliciter ultimus, & est ille, ad quem omnia ordinantur, ut Deus benedictus, vel secundum quid ultimus, & est ille in quem ultimate tendit agens, ita ut ulterius actus non ordinetur ad aliud, quamvis sit ex se ordinabilis, & dicitur ultimus in sua ferie, si remissio peccatorum est finis ultimus facientis elemosynam.

Quinto dividitur in finem generationis, & rei genitæ primus est, vel forma, quæ per generationem acquiritur, vel compositum; secundus est, ad quem res genita ordinatur, & est operatio, iuxta illud Aristot. forma quælibet est propter suam operationem. Alias divisiones etiam solent de fine assignari, sed hæc sunt principaliores: 1. ergo examinandæ sunt istæ divisiones.

ARTICULUS I.

An quilibet finis dicatur causa.

161 Non est dubium de secunda divisione finis in formalem, & obiectivum, quia ratio finis, ut diximus, consistit in hoc, quod agens propter ipsum operetur, clarum est autem, quod homo in hæc vita operatur propter affectionem visivis, & propter Deum vultum: hinc advertendum, hos duos fines non esse distinctos inter se, ut unus sine altero possit movere, immò potius unum finem totalem integrant, quæ visio appetitur propter obiectum, ad quod terminatur, & obiectum, quia operatione cum ipso coniungitur potentia; ita colligi potest ex Scoto 4. d. 49. quæst. 1. ubi beatitudinem finem hominis ponit; eo quia ultimo fini terminatur, & qu. 1. Prol. Insuper finis operantis verè dicitur finis, quia propter ipsum agens agit, unde solum in agentibus per intellectum reperitur, finis verò operis dicitur finis, non quidem respectu agentis voluntarii, quod proprio arbitratu, relicto operis fine, in alium finem dirigit opus, tunc enim agens illud nullo modo, ut voluntarium esse, agit propter operis finem, sed dicitur finis, quatenus illa actio est ens naturale creatum, & natura propter finem dicitur agere, ut infra; idem potest dici de ultima finis divisione. Solum ergo est difficultas de prima, & quarta divisione.

Nominales afferunt finem cui esse proprie finalem causam, finem vero cuius solum esse habere ut instrumentum. Ad Vsq. p. disp. 2. oppositum sultinet, finem scilicet cuius esse proprie finem; idem tenet Salas ibidem sect. 1. Similiter de quarta divisione, nam idem Vsq. 1. p. disp. 82. c. 2. & p. 3. disput. ad negat, illam divisionem bonam esse, eo quia putat, nullum finem intermedium dari, sed omnem esse ultimum, vel simpliciter, vel secundum quid, & aliquid videtur favere Suar. disput. 23. Met. sect. 6. licet sect. 2. clarius oppositum doceat. Communis tamen opinio est, tam finem cuius, quam finem cui, & finem ultimum, & non ultimum esse proprie causam finalem; pro qua.

Dicimus 1. finem cuius, & finem cui esse proprie finem, ita tamen, ut ex utroque unus fiat, eo serò modo, quo ex obiecto materiali, & formali aliquid potentia fit unum obiectum completum, & ex fine formali, & obiectivo unus totalis finis integratur, sic ex fine cuius, & fine cui unus totalis finis complectur movens voluntatem ad operandum. Ita colligitur ex Scoto 2. d. 6. qu. 1. F. ubi habet, voluntatem simul velle id, quod vult, & cui vult, ex quo dicitur ratio, quia sanitas v. g. intentum appetitur, quia est hominis perfectio, & homo intantum est finis cui, quia est pro sanitatem perfectibilem, quam non respicit ut medium, per quod ipse homo acquiritur, sed ut est perfectio, et bonitas ipsius, ergo ratio finis utriusque convenit, non separatè, sed conjunctim; quare finis in communem non dividitur in eos, ut in duos fines completos; sed qual incompletos: hic dicebat Cajet. p. 1. q. 17. art. 5. non redde dici, volo bonum propter amicum, quia denotaretur, bonum non esse finem, sed medium, relictis dici, volo bonum amico, nam sic explicatur totale obiectum motivum voluntatis.

162 In oppositum dices, illud proprie habet rationem finis, in quo sicut intentio agentis, talis est finis cui, nam sanitatem neco non intendit, nisi propter hominem. Tum 2. quæstio, quia finis propter se amatur, medium propter aliud, ille amor amicitia, hoc amor concupiscentia; sed finis cuius amatur amore concupiscentia, finis cui amore amicitia. Tum 3. quia 2. Met. 8. habetur, finem esse id, quod non est alterius causa, & est causa cetera. Tum 4. quia ita se habent finis cuius, & finis cui, sicut instrumentum, et agens principale, quia sicut appetibilis finis cuius dependet à fine cui, ita actio instrumentum ab agente principali, sed instrumentum propter hoc non dicitur proprie causa efficiens, ergo, etc.

Resp. ad 1. solum probare dependentiam, et partialitatem finis cuius cum fine cui, neque enim finis cui habet rationem finis, nisi ad finem cuius se habet ut perfectibilem, unde voluntas in utroque sinitur, non in uno tantum. Ad 2. dicimus, finem posse amare propter aliud, quando illi comparatur, non ut medium inserviens propter illius affectionem, sed ut perfectio illius, quo modo etiam amorem propter se dici potest terminare, quia amatur propter propriam perfectionem, non absolute, sed ut bonam alteri; idcirco ut dicebamus non redde dicitur, sanitatem amari propter hominem, sed amari sanitatem homini. Ad 3. Arist. vel loquitur de fine ultimo, vel de quolibet sine respectu mediourum non respectu alterius finis partialis, cuius est perfectio, quamvis hæc loquendi formula, unum propter aliud, non redde inserviat fini cuius est finis cuius. Ad 4. negatur paritas, quia instrumentum non attingit ad actum, ut instrumentum esse-

quia produceret aliquid reale in rerum natura; & consequenter deberet aliam finem habere, quia omne per se agens agit propter finem. Tum quia sicut finis est eo, quod non habet esse reale actuale, non potest in se causare aliquid reale actuale, ita neque in alio, nemo enim dat, quod non habet, ut sicut diximus qu. 4. art. 1. loquendo de causa efficiente, non ergo motio illa finis dicitur debet realis, ut ab actione agentis distinguitur, sed metaphorice, ut ait Aristot. 1. de Gen. 55. & Doctor sapie cit. quia movet in ratione allicientis, & trahentis moraliter ad sui affectionem ex similitudine, quia magis trahit ferrum, & succinum paleas: quia ratione effectus; immo ad hoc ipsum agens imputatur finis, sicut effectus ad causam physicam produci imputatur, consilienti quae non est causa physica, nec realem causalitatem in se fundat, sed solum denominationem illam extrinsecam, per quam effectus ipsi imputatur, ac si physice ab illa efficiente proveniret; & realiter non aliam causalitatem dicit, nisi illam causam efficientem physicam, quae est adio realis; pariformiter de fine dicendum, quod cum moraliter solum movet agens, & metaphoricè ad agendum in ratione non consilienti, sed allicientis ad sui consecutionem, hæc motio a parte rei, & materialiter erit eadem adio agens non casu, sed propter finem ab ipso intentum, formaliter vero dicitur illam imputationem, & extrinsecam denominationem, quatenus finis terminat habitudinem ad actionis, vel effectus propter ipsum produci ab agente, quae terminatio, & extrinsecam denominationem accedente opere intellectus fit ens rationis formalis. Quomodo autem hæc motio metaphorice in omnibus agentibus propter finem reperitur, dicemus infra art. 6.

182. Ex his haberi potest, non realem causalitatem finis Jo. de S. Thom. q. 3. Phy. art. 2. & Manca 2. Phy. qu. 9. dub. 4. dum asserunt, causalitatem finis consistere in primo amore finis; non quidem ut est a voluntate elicictis, nam ut sic respicit agens, & est effectus finis, sed ut respicit obiectum appetibile, respectu cuius dicitur pondus appetibilis ab ipso spiratum in appetitu, & voluntate iuxta illud August. amor meus pondus meum, eo feror, quocumq; feror, ut sic enim inquit, est causalitas ipsius cum seipso realiter identificata. Hic modus non satis explicat, tum quia consilientem effectum cum causalitate, nam idem aliquid dicitur effectus causae finalis, quia respicit finem, ut id cuius gratia; ergo amor ut passivè pendens a fine non est causalitas, sed effectus finis, tum quia impletur dari causalitatem causae in actu sine effectu, sed potest esse amor finis sine electione mediotorum, quae ponitur effectus finis, ergo causalitas finis saltem in ordine ad electionem non erit amor quidem, & tandem quia, ut sæpe dicimus, causalitas non debet attendi ex parte effectus, & in effectu, sed in causa.

183. Sed contra obicitur 1. quod causalitas finis præcedat causalitatem, & actionem agentis; Tum quia clarè habetur a Scoto 1. d. 2. q. 2. S. ubi ait, causalitatem finis esse omnium primam saltem prioritatem naturae. Tum 2. quia bonitas finis apprehensa, statim ac voluntati repræsentatur, excitat illam ad agendum, voluntas autem, quia libera est, potest suspendere actum; ergo hæc motio finis distinda est ab actione voluntatis. Tum 3. quia hæc causalitas est vera, quia finis movet; ideò agens agit; ergo motio antecedit actionem.

184. Resp. ad 1. Docerem intelligi eo modo, quo se explicat in 2. d. 2. v. id est, ad rationem, & perfectionem, non de prioritatem naturae in quo, sicut dicitur de causa prima, & secunda, quae simul causant, nec una prius attingit effectum, in quo priori altera non attingit, & tamen prima prius causare dicitur, quia perfectius, & independenter, & in hoc consistit prioritas a quo, & perfectio, estque sufficiens, ut causa secunda dicatur agere, quia mota a prima, tanto magis idem possumus dicere de fide, & agente, puta quod agens non agit, nisi excitatum, & metaphoricè motum a fine, non quidem antecedenter, & in actu primo, ita ut motio actualis prærequiritur, sed concomitanter, & in actu secundo, de quo ordine infra disp. seq. qu. 1. art. 1. Ad 2. duplicem motionem metaphoricè potest habere obiectum circa voluntatem, nam in actu primo proximo, & dicitur obiectiva, quae potius est sufficiens approximativa finis cum voluntate, ut adu causare possit, quam eius actualis causalitas, & alteram in actu secundo, & dicitur formalis, & hæc habet, cum voluntas in actu secundo semetipsum physicè movet; sicut nec etiam actionem dicitur adu peccatorem movere formaliter, nisi cum ipse semetipsum pro aliquo actu convertit ad Deum, toto enim tempore antecedenti voluntas noquit dici formaliter mota, cum ipse non aliter se habeat, sed omnino immutata maneat. Ad 3. illa causalitas verificatur propter prioritatem a quo, non in quo, ut diximus ad primum.

185. Secundo inflatur, quod causalitas finis sit quid reale; Tum quia finis est omnium dignissima causa, ut notat Doctor 1. d. 2. q. 2. S. ex Avicenna; at causa metaphorice non est huiusmodi. Tum 2. quia esse formale obiectivum finis est esse reale; ergo potest realiter movere. Tum 3. effectus non dependet essentialiter, & realiter a fine. Tum 4. quia non est inter causas physicas, & merandus finis, sicut nec idea numeratur, eo quia per se non physice, sed moraliter causat.

186. Resp. ad 1. finis est causa omnium nobilissima, non proprie, & in rigore sed appropriate, eo quia causat, & movet non mota, & quia est radix omnium adionis agentis; quatenus agens non ageret, nisi finem intendere, & nisi bonitas finis non moveret agens, vel est omnium nobilissima, quia ratio causandi est bonitas, & per-

fectio. Ad 2. esse reale cognitum finis est esse reale nominaliter, & potentiale, non verbaliter, & actualè; ideò non sufficit ad realiter a dqualiter movendum præcio agente. Ad 3. intantum effectus dicitur realiter essentialiter a fine dependere, quia dependet ab agente non casu, sed a proposito, & propter finem operante, ita si non esset finis, agens non ageret; unde tota dependentia immendiatè est ad agens a proposito operans, non ad adio finem præciè, ita Tatar. 2. Phy. q. de causis dub. 2. Ad 4. reus numeratur inter causas physicas, non quia sit vera causa realis realem causalitatem fundans, ut dicimus, sed quia est radix, & origo omnium causalitatis; quatenus agens agit, quia motum a fine, & in omni causatione intervenit, at idea non intervenit in omni causatione, & non est principium causalitatis, immò est quid complens agens in ratione agentis, ut diximus præced. q.

187. Tertio quod non dicat adionem agentis factam propter finem, probatur; Tum quia actio est causalitas efficiens, ergo nequit esse causalitas nisi nam distinctè causae distinctas pollulant causalitates. Neque dicas, eandem adionem, ut ab agente procedit, esse causalitatem agentis, ut verò inquantum gratia finis sit, sit se ipsius causalitatem, non valet, quia debet explicari, quid sit hoc, quod est fieri in gratiam finis superadditum actioni, quam constituit in ratione causalitatis finalis. Tum 2. quia finis est causa causalitatis agentis; ideò enim agens causat, quia finis movet ipsum ad agendum, ita ut actio sit effectus ipsius; ergo nequit esse agens causalitatis. Tum 3. quia causalitas est in ipsa causa, actio non est in fine, sed in agente. Tum 4. quia datur finis posttransactam adionem, ut domus semper erit propter habitationem, potentia propter actum, materia propter formam. Tandem quia, hæc motio solum respicit voluntatem, & actus ipsius, tamen finis causare dicitur in aliis agentibus naturalibus; ergo non explicatur adæquate causalitas finis in communi.

188. Resp. ad 1. adionem dicit causalitatem finis materialiter, non formaliter, nam si queramus aliquid reale, per quod finis dicitur causa, nil aliud poterit assignari, quam adio agentis, non ut sic, sed ut habitudinem dicit ad finem moventem agens, & allicientem ad agendum, quae habitudo non est simpliciter realis, cum non sit ad terminum realiter existentem, verò enim a parte rei agens intendit acquisitionem finis; formaliter verò dicitur habitudinem in fine conceptam ab intellectu, quatenus terminatio enim illam habitudinis adionis concipit ad modum relationis realis, sicut dicitur de causa denominatione solum extrinsecam. Ad 2. dicimus ex Scoto 1. d. 1. q. 5. ad 1. prima quæst. ubi docet Doctor, quod respectu nullius est causa finalis, nisi respectu eiusque est causa efficiens, sicut ergo actio non dicitur effectivè causata, nisi ut Quo, ut diximus q. 2. ita neque dicit finaliter causata, nisi ut Quo, non ut Quod. Ad 3. assumptum verum est de causa denominatione intrinsecam, non quae talis dicitur extrinsecam denominatione, sicut est finis, ut diximus. Ad 4. dicimus finem tunc actu causare, quando agens agit, vel etiam continuat suam adionem, si effectus dependet in fieri, & conservari, ac si solum in fieri dependet, in fieri tantum a fine dependebit, sed post adionem potest esse, quod effectus ille intervaiat ad acquisitionem alieus finis, & ut patet de medicina, postquam est confecta, movet ut illis ad sanitatem, & tunc dicitur effectus finalis causa, non quoad entitatem, sed quoad usum, ut est de omnibus mediis, ut dicemus art. ult. sic se habet omnino respectu habitus, potentia verò dependet in fieri, & conservari ab eo, cuius est potentia, ita etiam materia respectu Dei, a quo immediate dependet. Ad quantum patebit infra art. 6.

ARTICULUS IV.

An finis movet secundum esse reale, vel cognitum.

189. Certum est ferè apud omnes, finem saltem naturaliter secuturita Doctor 4. d. 49. q. 3. E. & 1. d. 10. R. d. 11. q. 1. C. & patet ex illo communi principio, nil volitum, quin præcognitum, unde D. Aug. 3. de Trin. c. 1. & 2. *transiunt animæ postquam, incognita negotio, quæ; & huius ratio est, quia voluntas est potentia cæca, ideò nequit in suum obiectum tendere, nisi ostendatur; & cum sit appetitus rationalis, duci debet in suis adibus a rationali lumine, scilicet intellectu, non a sensitivo, quod cum sit materiale, est improprietatum ad movendum directè, & immediatè voluntatem; quæ spiritus est solum indirectè potest movere ut præcipue exprimitur in motibus primo primis, vel cum in sensu est aliqua vehemens passio, similis passio in voluntate redundat, tunc enim passio movetphantasia; hæc intellectum, & ite voluntatem; immò etiam ipsi voluntas possit immediate ferri in obiectum cognitum a solo sensu, non sufficeret hæc cognitio ad rationem finis, quia non posset movere, tamquam proprie causa, debet præcognosci non solum bonitas ipsius, verum etiam ordo mediotorum ad ipsum, qui ordo nequit a sensibus attingi. Ceterum autem supernaturaliter, potest voluntas ferri in incognitum, & quænam cognitio requiritur ad motionem voluntatis, an scilicet sufficiat simplex apprehensio, an verò requiratur iudicium, cui est presentis negotii examinare, sed referatur ad lib. de anim. disp. 7. de voluntate.*

Cum igitur finis ut causet, debet habere esse cognitum, per illud esse cognitum duo possumus intelligi, scilicet illud esse reale, quod in-

tellectu agnoscitur sibi non repugnare, aut saltem taliter apprehenditur, ut est in bono apparenti, vel illud esse denominationis extrinsecæ derelictum ex cognitione, quod ens rationis materialis; prima esse potest dupliciter etiam accipi, vel ut habet esse extra causas, & ut existens, vel ut est possibile ab agente obtineri, quod esse possibile, seu futurum est duplex, vel simpliciter, si scilicet illud esse de novo fit, ut cum fit domus, vel secundum quid, quando scilicet jam est in rerum natura, sed non possidet, ut Deus, licet exiit ad operari tamen a viatore, quia perfectè ab ipso non possidet; quæritur ergo, cum finis movet voluntatem, secundum quod esse movet, an secundum quod esse cognitum, an secundum quod esse movet, vel conditionem sine qua non, ut cum dicitur, ignis comburit strupam secundum quod strupa igni appropinquatur, vel potest specificare rationem formalem causandi, ut cum dicitur, ignis, secundum calorem calefacit; hoc modo sunt ut in presentem, & loquimur de fine in ordine ad actus, & effectus consecutioni finis intervenientes.

190. In hac difficultate est discrepantia inter Doctores, quæ videtur consistere in modo loquendi; nam Avicem. 6. Met. c. 5. Cap. 2. d. 25. q. 1. ad arg. Hervæ cont. 3. concl. Soncin. 5. Met. q. 3. & alii fatentur, finem causare secundum esse cognitum, & intentionale, non secundum esse reale; quæ opinio nemini explicat formalem de fine generationis, qui a nobis dicitur finis cuius, non de fine esse verò intentionale non est ratio formalis, sed solum conditio quæ finis, ut movetur, debet esse in tali esse intentionali, quod intendunt Canon. & Tromb. cum ajunt, finem causare secundum esse intentionale; idcirco diximus nobiscum in re sentire. Tertia responsio facit vim in verbis, nam si per rationem *sub qua* intelligitur esse, sub quo reperitur ratio, dum causat, est nobiscum, sed istud esse non le habet ut ratio movendi, sed ut conditio; si verò intelligitur illud esse secundum quod movet, & sub quo ratione terminat actum amoris, tale non est esse intentionale, sed reale, interroganti enim cur voluntas vult finem, non rectè respondetur tanquam per rationem formalem, quæ cognoscit finem, sed quia finis bonus est.

Ex his possumus etiam dirni responsiones, quas P. Sghemma tradit, vel enim coincidunt cum aliis, vel æquivalent in hoc, quod pro esse reali finis intelligunt esse finis a parte rei acquiribile, cum tamen non idem esse intelligamus non ut æquivalent, sed ut acquiribile, & apprehensum, non quod ly *ut* reduplicet rationem formalem, hæc enim est bonitas realis finis, sed conditionem sine qua non apprehensio enim, & Sutturio tunc conditiones sine quibus agens non desideraret, & appeteret finem, nec propter ipsum acquirendum ageret, at bonitas, app. petibilitas, & cætera attributa finis sunt conditiones, cum quibus finis amatur ab agente, nam finis simul cum illis terminat agentis amorem, & ideò dicuntur transire in rationem formalem movendi voluntatem.

193. Secundo quod non tantum vera bonitas, sed etiam apparenter movet voluntatem, patet ex eisdem rationibus, quæ ut diximus art. 2. in fine apparenti, quod movet voluntatem, est bonitas vera, & realis, sed falso applicata ab intellectu, vel a voluntate, iuxta aliam Scoti rationem opinionem de fine prædicta, non tamen bonitas in se facta, ne obiectum voluntatis aliquid tantum ponatur aliquid æquivocum, ergo etiam in fine apparenti non apprehensio, sed bonitas movet voluntatem apprehensio a possibili, eodem enim modo agens agit pro consecutione illius finis apparentis, quem putat possibilem, ac pro fine in se vero.

Tertio quod talis entitas debeat esse futura, probatur, quia proprie loquendo, in ratione causæ movet ad sui consecutionem, & quando jam possidet, non habet amplius rationem finalis causæ respectu effectum ad consecutionem finis ordinatum, sed terminat, unde Arist. 1. de Gen. 55. dicebat, habitibus presentibus motum cessare, quia nullum agens operatur propter finem ad eum, ergo ut finis movet voluntatem, debet esse futurus vel simpliciter, vel secundum quid, & si aliquando agens operatur propter consecutionem finis ad eum, ut cum qui ad consecutionem valetudinem medicam adhibet præservativa, adhuc in tali casu finis habet rationem futuri secundum quid, quia movet ad continuationem possessionis finis tempore futuro; Non quod futurio sit ratio movendi, seu conditio, cum quia finis movet, quia agens non appetit finem ut futurum reduplicatè; immo potius presentiam ipsius desiderat, & propter ipsam agit; sed est conditio tantum sine qua non appeteretur finis ab agente, nec propter ipsum operaretur agens.

Tandem quod cognitio necessaria prærequiritur, patet ex dictis in principio art. quod verò non le habeat ut principium movens, sicut dicebat Hurt. probatur, quia intellectus per cognitionem nihil causat in voluntate, unde art. præc. diximus voluntatem moveri a fine, esse, voluntatem amare finem, quia per amorem quasi ita ad obiectum, iuxta illud anima est magis sibi amata, quam ubi amatur, sed obiecti bonitas est, quæ ita movet voluntatem, sicut ipsi termina actum amoris, non cognitio, ergo non rectè ait Hurt. ponens obiectum trahere ad se voluntatem, intellectus verò movet, & ipsam impellere, ut in obiectum tendat, hic enim impulsus attractione mota phorica obiecti distinctus est fictitious; remanet igitur ut sit solum conditio sine qua non. Verù est tamen quod apprehensio plus facit in fine apparenti, quam in vero fine, quia finis verus cum habeat esse bonitatem intrinsecam, solum indiget approximatione quadam, vitali, ut

di, sicut potest effectivè concurrere ut principium formale ad rem producendam, ut movet Doctor 4. d. 1. quæst. 1. R. Alii cum Canon. & Tromb. responderet, argumentum concludere solum, finem causare pro esse reali, non pro esse intentionali, non tamen quod non causet secundum esse intentionale. Alii apud Fuentes distinguunt in fine duplicem rationem, aliam, quæ iam *sub qua*, prima est, quæ attingitur a voluntate, estque bonitas finis, cui competunt omnia attributa relata; secunda est, quæ constituit bonitatem in ratione obiecti motivi voluntatis, & talis est cognitio, quæ ad rationem formalem finis spectat, non ut ratio *sub qua* sed *sub quo*.

192. In prima responsio deservit, nam neque cognitioni finis conveniunt relata attributa, ut patet, obiectum enim voluntatis non est cognitio, quæ esse cognitum reduplicatè, sed illud idem, quod est cognitio obiectum, ergo nullo modo esse cognitum movet voluntatem, sed esse reale, licet apprehensum, sed sicut apprehensio, vel esse apprehensum non attingitur a voluntate, ita neque ipsam movebit, quod enim movet, attingitur; ad authoritatem Scoti diximus q. præc. art. 2. Secunda responsio confirmat nostram sententiam, si enim est verum, hæc omnia fini competere pro esse reali, non pro intentionali, iam conceditur, rationem formalem finalizandi, quæ est id, cui talis conveniunt, esse entitatem realem finis, ut realis est, & hoc nos intendimus, cum dicimus, finem movere secundum esse reale; si esse verò intentionale non est ratio formalis, sed solum conditio quæ finis, ut movetur, debet esse in tali esse intentionali, quod intendunt Canon. & Tromb. cum ajunt, finem causare secundum esse intentionale; idcirco diximus nobiscum in re sentire. Tertia responsio facit vim in verbis, nam si per rationem *sub qua* intelligitur esse, sub quo reperitur ratio, dum causat, est nobiscum, sed istud esse non le habet ut ratio movendi, sed ut conditio; si verò intelligitur illud esse secundum quod movet, & sub quo ratione terminat actum amoris, tale non est esse intentionale, sed reale, interroganti enim cur voluntas vult finem, non rectè respondetur tanquam per rationem formalem, quæ cognoscit finem, sed quia finis bonus est.

Ex his possumus etiam dirni responsiones, quas P. Sghemma tradit, vel enim coincidunt cum aliis, vel æquivalent in hoc, quod pro esse reali finis intelligunt esse finis a parte rei acquiribile, cum tamen non idem esse intelligamus non ut æquivalent, sed ut acquiribile, & apprehensum, non quod ly *ut* reduplicet rationem formalem, hæc enim est bonitas realis finis, sed conditionem sine qua non apprehensio enim, & Sutturio tunc conditiones sine quibus agens non desideraret, & appeteret finem, nec propter ipsum acquirendum ageret, at bonitas, app. petibilitas, & cætera attributa finis sunt conditiones, cum quibus finis amatur ab agente, nam finis simul cum illis terminat agentis amorem, & ideò dicuntur transire in rationem formalem movendi voluntatem.

193. Secundo quod non tantum vera bonitas, sed etiam apparenter movet voluntatem, patet ex eisdem rationibus, quæ ut diximus art. 2. in fine apparenti, quod movet voluntatem, est bonitas vera, & realis, sed falso applicata ab intellectu, vel a voluntate, iuxta aliam Scoti rationem opinionem de fine prædicta, non tamen bonitas in se facta, ne obiectum voluntatis aliquid tantum ponatur aliquid æquivocum, ergo etiam in fine apparenti non apprehensio, sed bonitas movet voluntatem apprehensio a possibili, eodem enim modo agens agit pro consecutione illius finis apparentis, quem putat possibilem, ac pro fine in se vero.

Tertio quod talis entitas debeat esse futura, probatur, quia proprie loquendo, in ratione causæ movet ad sui consecutionem, & quando jam possidet, non habet amplius rationem finalis causæ respectu effectum ad consecutionem finis ordinatum, sed terminat, unde Arist. 1. de Gen. 55. dicebat, habitibus presentibus motum cessare, quia nullum agens operatur propter finem ad eum, ergo ut finis movet voluntatem, debet esse futurus vel simpliciter, vel secundum quid, & si aliquando agens operatur propter consecutionem finis ad eum, ut cum qui ad consecutionem valetudinem medicam adhibet præservativa, adhuc in tali casu finis habet rationem futuri secundum quid, quia movet ad continuationem possessionis finis tempore futuro; Non quod futurio sit ratio movendi, seu conditio, cum quia finis movet, quia agens non appetit finem ut futurum reduplicatè; immo potius presentiam ipsius desiderat, & propter ipsam agit; sed est conditio tantum sine qua non appeteretur finis ab agente, nec propter ipsum operaretur agens.

Tandem quod cognitio necessaria prærequiritur, patet ex dictis in principio art. quod verò non le habeat ut principium movens, sicut dicebat Hurt. probatur, quia intellectus per cognitionem nihil causat in voluntate, unde art. præc. diximus voluntatem moveri a fine, esse, voluntatem amare finem, quia per amorem quasi ita ad obiectum, iuxta illud anima est magis sibi amata, quam ubi amatur, sed obiecti bonitas est, quæ ita movet voluntatem, sicut ipsi termina actum amoris, non cognitio, ergo non rectè ait Hurt. ponens obiectum trahere ad se voluntatem, intellectus verò movet, & ipsam impellere, ut in obiectum tendat, hic enim impulsus attractione mota phorica obiecti distinctus est fictitious; remanet igitur ut sit solum conditio sine qua non. Verù est tamen quod apprehensio plus facit in fine apparenti, quam in vero fine, quia finis verus cum habeat esse bonitatem intrinsecam, solum indiget approximatione quadam, vitali, ut